виконання приписи нормативного характеру, що містяться в рішеннях Конституційного Суду та судів загальної юрисдикції та мають наслідком втрату чинності нормативно-правових актів або їх окремих положень у зв'язку з визнанням їх неконституційними чи незаконними.

Судовий прецедент – це універсальний інститут, який, проте, має свою специфіку та різні форми прояву в англо-саксонській і романо-германській правових сім'ях. Описаний іноземний досвід дозволяє виявити такі особливості, глибше зрозуміти механізм дії судового прецеденту, оцінити переваги та недоліки цього інституту, його роль та місце в різних правових системах. Результати порівняльного аналізу англійської та континентальної моделей судового прецеденту можуть слугувати хорошою базою для формування теоретичних уявлень про цей феномен, позаяк дають можливість вивести певні закономірності і тенденції його функціонування.

На сьогодні судовий прецедент в нашій державі носить лише рекомендаційний характер, однак визнання його як офіційного джерела права, враховуючи позитивні якості, що принесе його запровадження, дасть змогу стверджувати про прогресивний розвиток правової системи України в складних інтеграційних процесах.

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ У СФЕРІ КОНСТИТУЦІЙНО - ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Стецюк Н.В.
кандидат юридичних наук, професор кафедри конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ

«Зловживання правом» як суспільно-правове явище та наукова категорія не є «винаходом» сьогодення. Адже, як відомо, ще приписами Прусського земського уложення (1794 р.) було встановлено як саму заборону «шикани» безпосередньо для власників майна (т. б. «переслідування виключно злісних цілей»), так і загальні норми,

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

направлені на протидію користування суб'єктивними громадянськими правами і привілеями на шкоду іншим громадянам чи державі. З виникненням конституційної держави, яку на початках називали «дитиною» раціоналізму XVII-XVIII ст., символом віри в людський розум, абсолютний та не змінний» [1, с. 153] і якій судилося згодом стати реальним гарантом загальносуспільного демократичного поступу як такого, явище «зловживання правом» також стараються певним чином упередити, застерегти, не допустити і т. д. Вже у положення французької Декларації прав людини і громадянина (1789 р.) говорилося, що свобода полягає у можливості «робити все, що не є шкідливим для інших [2, с. 250].

Однак, ні на зорі самої конституційної держави, ні в пізніші часи її перманентного розквіту, ніхто не міг передбачити, що саме це нібито і незначне, не примітне суспільне явище («зловживання правом») з часом може перетворитися в одну з найбільш потенційних загроз конституційної держави та стати «феноменом, який загрожує загибеллю всій правовій системі»[3, с. 52]. Не вдаючись до аналізу змісту тривалих наукових дискусій навколо сутності самої категорії «зловживання правом», підходів щодо тх чи інших варіантів її дефініції «зловживання правом», погоджуючись з тезою щодо багатоманітності та неоднозначності останніх [4], сприймаємо як доконаний факт те, що від часів появи конституційної держави явище «зловживання правом» було присутнім весь час в такій державі, розвивалося разом з нею і на межі останніх століть посіло своє місце майже у всіх галузях права, набуваючи при цьому певного (галузевого) відтінку. Про те, вихідними (базовими) у розумінні його сутності (не залежно від т.з. галузевого місцеперебування) були і залишаються положення за яким зловживання правом це є «використання права не для добра, а для зла», що це явище проявляється в «соціально шкідливих поступках» і при цьому хоч і формально «дотримується буква права, але порушується його дух», що може мати належне місце використання норми закону, але відбувається це «всупереч його основній меті», що такі дії тягнуть негативні юридичні наслідки і т.д. [4; 5, с. 20-23; 6, с. 632-635].

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

Виходячи з вище викладеного, «зловживання правом» у сфері конституційно-правових відносин, могло б розглядатися як конституційно недопустиме (неправомірне за сутністю) але формально законне недобросовісне діяння (дія або бездіяння) суб'єкта конституційно-правових відносин, яке порушує права і свободи людини і громадянина і здатне причинити шкоду приватним або публічним конституційним інтересам, а також іншим конституційним цінностям. Формами вираження такого «зловживання правом», можуть бути і неналежне користування конституційними правами і свободами людини та громадянина або ухилення від виконання конституційних обов'язків, і публічно-владна протидія належному конституційному право користуванню або незабезпечення необхідних для цього юридичних підстав, і багато інших діянь [5, с. 61]. Натомість, суб'єктами «зловживання правом» у сфері конституційно-правових відносин можуть виступати як громадяни та особи без громадянства, так і органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи. Саме останнє є надзвичайно загрозливим для існування самої конституційної держави як такої, підставою для згортання демократії, порушення конституційних прав та свобод людини і громадянина, наближенням авторитаризму. Особливо небезпечним це стає за умови масового та, особливо – системного, зловживання правом органами державної влади та їх посадовими особами. Своєрідною ілюстрацією останнього можна вважати ситуацію, яка склалася в Україні в період 2010 – поч. 2014 рр.

Так, майже класичні ознаки «зловживання правом» можна побачити в діях народних депутатів України під час прийняття низки «резонансних» законів того часу, особливо під кінець правління «режиму Януковича». Мова може іти і про сумно відомі т. зв. «закони про амністію», прозвані в народі «сомалійськими законами»[7], і про «закони 16 січня»[8], і про прийнятий (дещо раніше) т. зв. «мовний закон Ківалова-Колісніченка»[9]. Всі ці закони, як видається, хоч і були прийняті при формальному дотриманні, чи прямому не порушені приписів Регламенту Верховної Ради України, однак мета їхня була відверто далекою від добрих намірів. В той же самий час, наслідки

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

практичної реалізації цих законів, як відомо, привели не тільки до масового порушення конституційних прав та свобод наших громадян, а й до численних людських жертв. Крім того, на прикладі того ж таки «мовного закону Ківалова-Колісніченка», можна побачити такий собі варіант «ланцюгової реакції» при зловживанні правом низки суб'єктів конституційно-правових відносин, а саме – народних депутатів України, спікера парламенту, глави держави та суддів Конституційного Суду України. Адже всі вони своїми діями (голосуванням, підписами, відмовою у відкритті конституційних проваджень щодо перевірки на предмет конституційності чи офіційного тлумачення положень закону» [10]) сприяли введенню до національної нормативно-правової системи відверто неконституційних положень.

Таку завидну одностайність низки суб'єктів конституційно-правових відносин у даному процесі (зловживання правом), важко назвати простим збігом обставин. Швидше за все, мали місце дії системного характеру. Своєрідним підтвердженням останнього, як видається, можуть служити і інші подібні приклади із вітчизняної суспільно-політичної реальності періоду 2010 – поч. 2014 рр. При цьому, не важливо хто із суб'єктів конституційно-правових відносин розпочинав подібну процедуру (системного зловживання правом), кінцевий результат набував однакового характеру – грубо порушувалися уставлені конституційні цінності. Так, наприклад, у сумно відомій історії із «повернення до життя» у 2010 році Конституції 1996 року, ознаки зловживання правом проглядаються не тільки в діях суддів Конституційного Суду України (які приймали відоме Рішення у цій справі» [11]), а й у діях, тих же керівників парламенту, уряду та глави держави. Судді Конституційного Суду України, приймаючи дане Рішення, серед іншого, відверто не дотримались принципу повного і всебічного розгляду справи, вдалися при обґрунтуванні своєї позиції до наведення неналежних аргументів та, зрештою, прийняли фактичне нікчемне (з огляду на зміст регулятивної частини Рішення) Рішення Конституційного Суду України [12]. Натомість, глава держави, керівники центральних органів виконавчої влади «зрозуміли» саме так дане Рішення КСУ, ніби у його резулятивній частині була пряма вказівка на

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

відновлення дії Конституції України в редакції 1996 року, насамперед в частині зміни (розширення) їхніх владних повноважень. І такі прикладів, на жаль, можна приводи дальше.

За таких обставин, коли «зловживання правом» в сфері конституційно-правових відносин може набувати системного характеру (що в кінцевому варіанті приводить до трагічних наслідків), останнє стає реальною загрозою процесу утвердження та дальшого розвитку сучасного українського конституціоналізму.

---

1. Старосольський В. Політичне право. Курс лекцій / Український Техніко-Господарський Інститут. – Регенсбург-Новий Ульм, 1950. – 374 с.

2. Конституции и законодательные акты буржуазных государств (XVII-XIX вв.). Англия, США, Франция, Италия, Германия / Сборник документов под. ред. проф. П.Н.Галандзы. – М.: Гос. издательство юридической литературы, 1957. – 587 с.

3. Венгеров А.Б. Теория государства и права. – М.:Юристь, 1997. – Ч. II. – Теория права. – 152 с.

4. Вдовичен О. Поняття зловживання правом // Право і суспільство. – 2008. – № 4.–С.32-33.

5. Крус В.И. Злоупотребление правом: учеб.пособие/ М.:Норма, 2010. – 176 с.

6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. – Харків: Еспада, 2006. – 776 с.

7. Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 12. – ст. 185.

8. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян. Закон України // Відомості Верховної Ради, 2014, № 22, ст.801.

9. Про засади державної мовної політики. Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2013. – № 23. – ст. 218.

10. Ухвали Конституційного Суду України: про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням голови Львівської обласної ради щодо офіційного тлумачення положень абзацу другого частини першої статті 1, частини другої статті 10, частини першої статті 11, частини першої статті 14 Закону України «Про засади державної мовної політики «у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 10 Конституції України від 29 січня 2013 року № 2-у; про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики «від 30 січня 2013 року № 4-у; про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Львівської міської ради щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, шостого, восьмого частини першої статті 1, частин третьої, сьомої статті 7, пункту 15 розділу XI «Перехідні положення «Закону України «Про засади державної мовної політики

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

«у взаємозв'язку з положеннями статей 2, 5, 7, 10, 24, 140 Конституції України від 26 лютого 2013 року № 7-у; про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 27 березня 2013 року № 10-у. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ccu.gov.ua/uk/publish/category/4828.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України « від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 (01.10.2010), ст. 2597.

12. Окремі думки судді Конституційного Суду України Стецюка П.Б. та Шишкіна В.І. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України « від 8 грудня 2004 року № 2222–IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Вісник Конституційного Суду України, 2010. – № 5. – С.50-58.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДСТВА ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ

Торош С.О.
адвокат, здобувач кафедри теорії та історії держави і права Національного університету «Острозька академія»

На сучасному етапі розвитку людства не існує загальноприйнятих кримінального та кримінально-процесуального кодексів світу, які б давали чітку оцінку протиправним діям, що підпадають під категорію злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Факт існування такого виду світових проблем потребує зосередження на законодавстві кожної з держав відповідно до кримінального та процесуального кодексів, переважно із врахуванням міжнародно-правової допомоги.

Злочини проти людства (англійське визначення - *Crimes against humanity*) або злочини проти миру та безпеки людства, як вони визначені

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua